

ABROJOS (1948), PRIMEIRO POEMARIO –INÉDITO– DE NOVONEYRA

XESÚS ALONSO MONTERO

Para Manuel Neira Pol,

curmán do gran poeta e vello amigo meu (desde que, como avogado, me defendeu, con coraxe, en Lugo, nas boqueadas do franquismo).

Xa non está entre nós Uxío Novoneyra, que faleceu en Santiago de Compostela o 30 de outubro do ano 1999, cando aínda non cumprira 70 anos¹. Eu posúo un exemplar –o único, creo– do seu primeiro libro de poemas, libro do que hoxe ofrezco, cunhas noticias histórico-literarias, nove textos (inéditos, naturalmente). Algún día farémo-la edición facsímile do poemario completo, pero, mentres non chega ese día, os lectores das presentes páxinas xa poden albiscar como foi, en boa parte, a prehistoria do escritor que, en 1955, co libro *Os eidos*, estreaba a súa voz fonda de poeta esencial.

I

ENCONTRO CON NOVONEYRA HAI 52 ANOS²

A primeiros de outubro de 1948, comecei os meus estudos de Filosofía e Letras na Universidade Central (Madrid), e foi nas aulas da facultade onde batín por primeira vez cun mozo lugués do Courel, un ano menor ca min, que xa tiña no corpo o verme da literatura, da poesía sobre todo. Chamábase, daquela, Eugenio Novo Neira.

A nosa relación nas aulas, aínda que breve, foi intensa. O Uxío asistía ás clases como oínte, pois, nesa data, non aprobara o Exame de Estado (a reválida posterior ó sétimo curso do Bacharelato),

¹ Nacera, en Parada de Moreda (terras do Courel), o 19 de xaneiro de 1930.

² Neste capítulo retoco e amplío notablemente o artigo «Encontro con Novoneyra hai cincuenta anos», publicado na carpeta colectiva *Uxío Novoneyra. Homenaxe*, [Santiago de Compostela], Asociación Cultural O Galo, 1999. No meu texto e noutros hai bastantes erros, imputables ás présas con que se editou a carpeta –magnífica, por outra parte– co fin de que saíse do prelo antes do falecemento do poeta.

quizais porque non se lle daban ben o Latín e as Matemáticas, probas de notable entidade naquel *curriculum*, o Bacharelato de 1938. Non tendo, como oínte, a obriga estricte de asistir ás clases, o Uxío escollía as máis acordes coa súa inclinación, especialmente as de Literatura Española, impartidas por don Francisco Maldonado de Guevara, profesor que, pese ó seu nacionalcatolicismo (fora denunciante de Unamuno, en Salamanca, no outono do 36), tiña unha certa orixinalidade, non era pobre en saberes literarios e non carecía de paixón íntima á hora de explicar algúns temas (xa publicara, nesas datas, un libro titulado *La «maiestas cesarea» en El Quijote*). Non era pouco no ermo daquela Facultade franquista na que os profesores de disciplinas literarias ou eran falanxistas (Joaquín de Entrambasaguas) ou charlatáns (Luis Morales Oliver) ou monaguillos do OPUS DEI (Rafael de Balbín). O certo é que o Uxío e mais eu, anos despois, temos falado con certa gratitude das clases de don Francisco Maldonado, el en termos máis xenerosos. Novoneyra, que deixou axiña a carreira, non tivo a sorte de asistir ás leccións, de materias lingüísticas, de don Rafael Lapesa e don Dámaso Alonso, profesores dos últimos cursos na especialidade de Filoloxía Románica. Eu, si.

Moito antes de rematarse aquel noso primeiro curso universitario (1948-49), Novoneyra converteuse nun asiduo da Biblioteca Nacional, onde consultaba, con fruición, algunha das Historias da Literatura universal, unha especialmente, a dirixida por Ciriaco Pérez Bustamante (Madrid, Atlas, 1946). Neses grosos volumes, o Uxío asomábase, pola vía biográfica e erudita, ós poetas das máis diversas linguas e dos máis diversos tempos: poetas de lingua sánskrita, de lingua grega, de linguas escandinavas, de linguas eslavas, de linguas orientais... A partir de aí, o Uxío pasaba horas e horas diante dos ficheiros da biblioteca (daquela, ma-

nuais) á procura de traducións castelás de poetas antigos e modernos, próximos e exóticos: de todos aqueles dos que tiña a sospeita de que lle fan ofrecer un lume especial nas súas palabras ou un «son» misterioso nos seus versos. A cotío, as súas sospeitas non eran erradas, por ruíns que fosen as versións, tantas veces feitas desde unha lingua que non era a orixinal.

Meses despois, a erudición de Novoneyra en cuestións poéticas era moi superior á de calquera de nós, mesmo á dos alumnos máis aplicados, pese a que, no segundo curso da carreira, a Historia da Literatura Universal era asignatura obrigatoria. No que o Uxío estaba a anos luz de todos era en lectura de poetas estranxeiros (ben ou mal traducidos), algúns deles nunca visitados por ningún de nós (ou minimamente saudados): Kalidasa, *Cantar dos Cantares*, Safo, Virxilio, Song Yu, Petrarca, Ronsard, Shakespeare, Goethe, Puxkin, Petöfi, Lönnrot, Leopardi, Verlaine, Maiakovski...

Nese polifónico universo, o dos poetas citados e moitos outros, habitaba Uxío Novoneyra, devoto, como poucos, da causa poética, da «relixión» da poesía. Cando empeza a escribir versos, presionado por tantas e tan grandes voces, a Novoneyra non lle sae a súa mellor voz, aquela que hoxe recoñecemos como máis súa. Nesas datas (1948, 1949...), escribe o que eu considero o seu primeiro libro de versos: *Abrojos (Poemas cortos)*, inédito ata hoxe.

II

O LIBRO ABROJOS

O orixinal manuscrito regaloullo o autor a José Luis Salgado Diéguez, lugués e estudante de Enxeñaría, en Madrid, nas datas en que nós cursábamos os primeiros anos de Filosofía e Letras. Tempo despois, en 1960, xa profesor eu en Lugo, José Luis Salgado, un día de emocións varias, fíxome un extraordinario agasallo: regaloume *Abrojos* e sete cuartillas soltas (con senllos poemas autógrafos), versos que xa están lonxe deste libriño inicial e que preludían, en parte, *Os eidos*. Pero na presente ocasión só falarei de *Abrojos*. Día virá en que ofrezca esas interesantes páxinas e, con elas, outras moi posteriores: as anotacións –moitas e valiosas– que Novoneyra fixo, en 1967, nun exemplar, que posúo, de *Elegías del Caurel y otros poemas* (Madrid, Adonais, 1966). Insisto en que son moi-

tas e moi valiosas, todas do seu puño e letra. Sáiban os estudiosos da súa poesía.

Abrojos (Poemas cortos) é unha libretina de 8 x 11 cm que consta de tapa e 41 follas, manuscritas, na súa maioría, por unha soa cara. Os poemas, en xeral moi breves, son trinta e seis, numerados en romano. Deles, o XXV, é, pola extensión, excepcional. Titulado «Contemplación», é, en palabras do autor, «Poema en varias estrofas, una por página». (En realidade, son sete as estrofas). O reverso da cuberta contén a dedicatoria.

Os poemas non están datados, pero hai un, o máis longo (exceptuado «Contemplación»), que nos ofrece unha pista cronolóxica. Refírome a «Elegía a la muerte de Gustavo Freire»³, acaecida en Lugo o 10 de outubro de 1948. Todo fai supoñer que esta elegía foi escrita arredor desa data. De ser así, polo menos un dos poemas de *Abrojos* data de 1948.

Noutro poema, o XXX, o encabezamento («El día del fallecimiento de G. A. Bécquer») non indica, necesariamente, que eses versos se escribisen o 22 de decembro. Se así fose, ignorámo-lo ano (¿1948?, ¿1949?...). En calquera caso, este poema confirma o becquerianismo do noso poeta, ben presente e evidente nas páxinas de *Abrojos*, título axeitado para o poemario deste mozo novo que sofre as «espiñas» do amor (polo menos literariamente). No título, e nos ecos de Bécquer, coincide co segundo libro de Rubén Darío, que é de 1887, aínda na súa etapa premodernista.

Cremos, tal como vimos afirmando, que *Abrojos* é o primeiro libro de Novoneyra, afirmación que só parece cuestionar unha brevísima ficha bibliográfica: a que stampa Antonio Couceiro Freijomil no segundo volume do seu *Diccionario*, impreso en outubro de 1952. Reza así: «Novo Neira, Eugenio. Nació en Parada de Caurel (Lugo) en 1930. Tiene inédito el libro de poemas *Rojo*»⁴.

Teño a impresión de que quen informou ó señor Couceiro Freijomil recordaba mal o título do libro ou foi o propio bibliógrafo quen o oíu mal.

No tempo de *Abrojos* (1948, 1949...), Novoneyra, lector, sempre, de poetas e, ás veces, facedor

³ O músico lugués Gustavo Freire Penelas (1885-1948) é o autor de composicións como *Festa na Tolda* e da música da zarzuela de José Traperero Pardo *Non chores, Sabeliña* (1943). Nos últimos anos da súa vida dirixía a banda municipal de Lugo.

⁴ *Diccionario bio-bibliográfico de escritores*, Santiago de Compostela, Bibliófilos Gallegos, II, 1952, p. 483.

de versos sinxelos e románticos, serve a «relixión» da poesía como recitador, como xogar que pon a súa voz de rapsoda ó servicio dalgunhas das grandes voces poéticas que o engaiolaban. Esta xografía, exercitada sempre con autenticidade e paixón, levaraa nesas datas por non poucas cidades de España. Ramón Piñeiro, no seu prólogo a *Os eidos*, fai referencia a esta dimensión do noso escritor, daquela cunha «cáseque runfante confianza..., sin duda froito da mocidade e máis dos trunfos de poeta-rapsoda»⁵.

III

DESPOIS DE ABROJOS

Tempo despois, ó referirse Novoneyra a esa súa andaina de recitador público, matizaría: «Eu era, eu son un “dicidor” de poemas». Non era pouco, non é pouco.

Xa en Galicia, desde 1952, nos meses en que cumpre o servicio militar, ten unha relación intensa con Manuel María, soldado coma el, poeta en galego desde *Muiñeiro de brétemas*, de 1950. Vai

ser Manuel María quen o leve á tertulia do café Español, en Santiago, a aquela «cátedra» na que oficiaban, entre outros, Otero Pedrayo, Bouza-Brey, Maside e Piñeiro. A estes dous dedica *Os eidos*, un libro –e unha elección idiomática– que non se explica sen a voz comprometida e persuasiva de quen o prologaría en 1953: Ramón Piñeiro. Alí, pois, nun café de Santiago de Compostela, Uxío Novoneyra, novo Adrián Solovio, descobre a súa terra e o seu verdadeiro «humus». Nun café e nas paseatas socráticas con Ramón Piñeiro.

O lector e o dicidor, que transitara, desde 1948, por tantos mapas literarios distantes, acaba de descubrir no idioma galego, na fala do Caurel, unha lingua que axiña converterá nun prodixioso dialecto artístico. Non foi esta a única proeza de *Os eidos*, o primeiro e principal libro de poemas de Uxío Novoneyra. Nel, algunhas cousas falan coa súa voz.

Anos antes, cando o poeta andaba á procura da súa verdadeira voz, exercitaba a súa inclinación literaria escribindo os poemiñas de *Abrojos*, libro do que hoxe ofrecemos, en facsímile, textos que nos parecen significativos dese tempo e dese poemario. Exhúmanse por primeira vez.

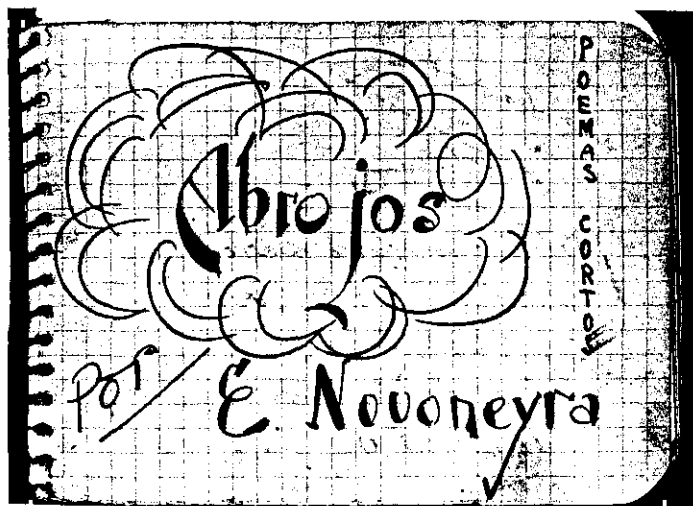
⁵ «Carta a Novoneyra», en Novoneyra, *Os eidos*, Vigo, Galaxia, 1955, p. 10. (Esta carta-prólogo é de agosto de 1953).

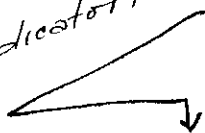
**FACSIMILE (PÁRCIAL) DE *ABROJOS*:
DEDICATORIA E OITO POEMAS**

Dedicatorio

¡Críticas del libro ajeno
como os quita devorar...

.....

Ahl es os un libro nuevo,
ahl es os .....

— I —

Lo raro siempre es bello
aun siendo
en la efígie de lo feo

-II-

Tras la noche viene el día
y a la Luna el Sol sucede;
al apagarse una "antorcha"
otro genio resplandece

-V-

¡ Oh razón!
tu nos alumbras
en nuestro camino largo;
tu eres un sol radiante
sin ocaso

-XVI-

Cuelga mujer de mi brazo
esa mano temblorosa,
pues es de noche y pudieras
muy bien perderte en las sombras

- XVIII -

Mujeres; de vuestro vino
yo beberé hasta el fin,
pues si el amor es mezquina
el embriagarse es morir

- XIX -

Felicidad, alegría,
amor y celos:
¡Todo un parado
solo en dos versos!

El día del fallecimiento
de G. A. BÉCQUER

- XXX -

Piaban las oves
- piaban,
con pesar hondo.
y todo estaba tan triste
que lloraba todo

ESTÁ A LA MUERTE DE GUSTAVO FREIRE
 .....
 ¡silencio!
 .....
 ¡silencio!
 .....
 Ya dejan oír en los aires las notas lejanas
 (de un himno de muerte
 .....
 ya se oye el concierto
 y salta vibrante una nota cual nítido rayo
 ¡Atentos.....! (que irrumpe en las sombras
 .....
 "Un alma que llora"
 .....
 ya se oye el rumor de cien aves que nublan el cielo
 profetas quizá de la gloria futura del muerto
 .....
 ..... la turba;
 la eterna habladora
 permanece muda.....
 Y todas eruechan con honda vehemencia
 [aquel ritmo acorde
 que clama: ¡Tristura...!
 .....
 ..... ¡ que bueno es el pueblo
 en vida ya aplaude.....
 y suspira luego...!
 .....
 ..... ¡ Oh Freire divino
 Golicia sin lloro tu súbita muerte
 ..... pero yo no lloro,
 pues se que "no mueres!"